

ként mintegy 200 főnyi gyermekekből és kísérő tanárokból álló hallgatóság volt jelen.

Az iskolánként kiválasztott 30—40 gyermek ingenyjegyeket kapott. A költségeket a tanács népművelési osztálya fedezte.

A műsor kétszer 40 perces összeállítás volt, mindkét rész két-három kisebb egységre tagolva. Ezek előtt irodalomtörténetész mondott átvezető ismertető szavakat. Ugyancsak ő mondott rövid bevezetőt az előadás elején (ebben fontos szerepet kapott a hangulatkeltés: nem tananyag következik, hanem műélvezet, szórakozás!) és zárószavakat. A műsorban népdalok, versek és megzenésített versek hangzottak el.

A szereplők: egy előadóművész (aki a verseket mondta), egy énekesnő (aki a népdalokat és megzenésített verseket énekelte), egy zongoraművész (aki az énekesnőt kísérte) és egy irodalomtörténetész, akiről már volt szó. Összesen négyen voltak.

Jó lenne, ha évente legalább egy rendhagyó irodalomórához juthatnának a tanulók! — vonták le a következtetést.

Ezek gyakorlati haszna — 50 előadás tapasztalatai alapján — a következőkben foglалható össze:

1. A tananyag jellegzetesebb irodalmi alkotásaival *művészi élmény* formájában találkoznak a tanulók. Így felejtetetlenül bevéődik az emlékezetükbe.

2. *Megkönnyíti a tanulást és tanítást.*

A világos értelmezés áttekinthetővé teszi a művek szerkezetét. Gondolati, érzelmi tartalmukat, kifejezőeszközeiket a plasztikus előadás elevenebben, erőteljesebben, teljesebben érzékelteti. A művek tartalmi, formai mozzanatai így szinte szimultán egységben rajzolódnak ki a tanulók előtt, melynek egyes részére vagy előre hívhatjuk fel a figyelmet, vagy utólag hivatkozhatunk rájuk.

3. *Kedvet gerjeszt* az irodalmi alkotások tanulmányozásához, és azok élvezésére szoktat. Nemcsak hallgatóvá, de olvasóvá is nevel. Ha a tanulók a tananyagot művészi élmény formájában is megkapják (aminthogy a költő valójában ezzel a céllal is írta), rá kell döbenniük arra, hogy a művek tulajdonképpen nemes *szórakozási lehetőségek*, melyek (sok másnál értékesebb) élvezetet jelentenek az embernek.

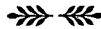
4. *Kitágítja a tanulók látókörét* a tanítási órák időhiány miatt nem tárgyalható művekre is.

5. *Mintát nyújt* a versek (próza szemelvények) előadásához.

6. *Főlkelti az érdeklődést* és a meglevőt elmélyíti.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a rendhagyó irodalom óra a sajátos irodalmi szemléltetésnek legalkalmasabb formája.

Sellei Zoltán
Budapest

RAJZOS VÁZLATOK IRODALOMÓRÁN

A táblai vázlat legmegfelelőbb megfogalmazása a tanár egyik fontos feladata. Nem könnyű megalkotni úgy, hogy a tartalom és forma egységét tükrözze, a vers képsorát kövesse, ne törje meg a művészi élmény hatását, segítse a tanuló felkészülését, s ugyanakkor rövid is legyen.

Magam is évről évre igyekszem tökéletesíteni, egyszerűsíteni a tanulók füzetébe kerülő vázlatokat. Újabbban megpróbálkoztam a szöveg rajzzal való kombinálásával is. Az ötletet az adta, hogy a költői képábrázolást magyarázva megpróbáltam a képek egymásutánját kézzelfoghatóbban, vagyis nem annyira szavakkal, mint körökkel, négyszögekkel, nyilakkal, vonalakkal érzékeltetni.

Azt vettem észre, hogy az újszerű vázlat nagyon tetszik a tanulóknak, örömmel készítik el, főleg a színezést élvezik. Úgy tapasztaltam, ilyen segítségadás után a verselemzési feleleteknél tanítványaim jobban érezték a költemény művészi egységét, a részek egymáshoz való viszonyát.

Elkészítésük nem igényel több időt, mint a hagyományos vázlaté, mert a köröket különböző nagyságú pénzdarabbal, a négyszögeket vonalzó segítségével rajzolják meg a tanulók. Esetleg műanyag lapok is készíthetők erre a célra.

Nem minden vers elemzésénél alkalmazható ez a módszer, csak azoknál, melyek jó példái a képszerű látásmódnak, s a vers művészi szerkezete ilyen ábrázolással közérthetőbben visszadhatható, mint csupán szöveggel.

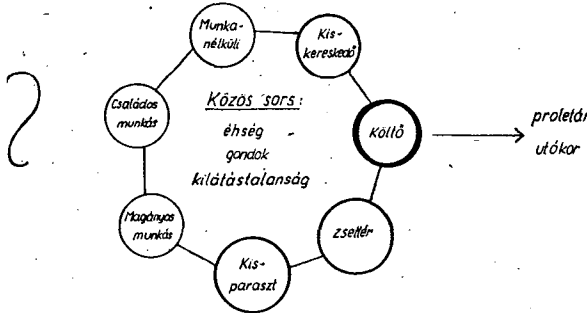
A fentiek szemléltetésére a továbbiakban ismertetni kívánok néhány ilyen megoldású vázlatot.

A vers a 30-as évek Magyarországaról ad körképszerű rajzot. Ebből a megállapításból önként adódik a vázlatnak korszerű megoldása. Mivel minden versszakkezdő sor egy kérdő értelmű főmondat, a vázlat egy nagy kérdőjellel kezdődik. Majd egy halványan megrajzolt (hogy később könnyen törölhető legyen!) nagy körre hét kis kör kerül egymástól egyenlő távolságban, a hét társadalmi rétegnek megfelelően. Mivel két versszak a parasztságról szól, azt

zöld színnel (a zöldellő vetés, a rét, az erdő színe), a három, munkásság sorsát bemutató kép piros színnel (a forradalom színe), a kiskereskedő és a költő sorsát ábrázoló kép más-más szín-
nel kerül megrajzolásra.

József Attila

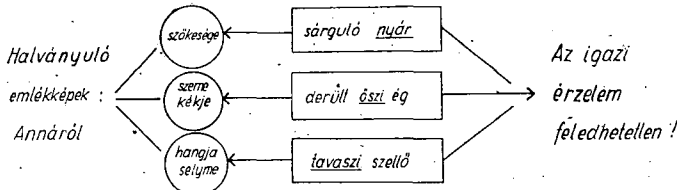
Mondd, mit érlel...

1. ábra

A körök középebe beírjuk a bemutatott társadalmi réteg nevét, s mivel közös a sorsuk, a köröket vonalakkal összekapcsoljuk. A nagy körbe középre aztán beírjuk a közös sors legjellemzőbb jegyeit. Végül jobbra irányuló nyíl jelzi, hogy mit érlel az általános nyomor, kilátástalanság: a proletár utókort, a forradalmat.

Juhász Gyula: Milyen volt...

2. ábra

A vázlatban azt igyekeztem visszaadni, hogy a szeretett nő emlékképeit a természet képeivel párhuzamosan ábrázolja a költő, s így lesz a természetábrázolás és a szerelmi emlék találkozásából művészi alkotás. Ugyanakkor azt is érzékeltetni akartam, hogyan bontja fel a költő Anna halványuló emlékeit elemekre, s a végén hogyan tevődnek össze a képek az áhítatos, tiszta szerelem szintézisévé.

Az Annáról szóló emlékképeket a természeti képektől megkülönböztetve körrel, míg az utóbbiakat négyzetekkel jelöltem. A bal felé irányuló nyilak jelzik, hogy a természetben véli vizionálni, illetve érezni kedvese jellemző vonásait.

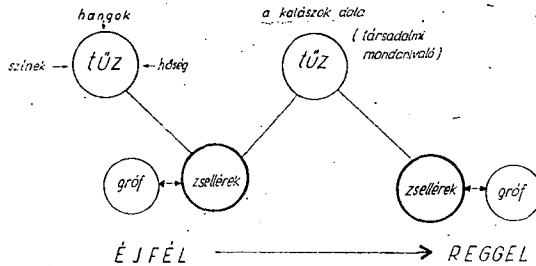
Az évszakokra utaló kifejezéseket aláhúztam, s a természeti képeket összekapcsoltam, hogy kiemeljem a természet változó volta és az idő múlandósága ellenére is állandó és maradandó igazi érzést.

Az Annára vonatkozó kifejezéseket piros színnel írtam a körbe, ugyanígy a mondanivaló összegezését is, míg a természet képeit zölddel jelöltem.

Ennek a versnek a tanítása után kerül sor az irodalmi ábrázolás képszerűségének tárgyalására. A tankönyv részletesen elemzi is a fenti vers négy nagy képét.

Ezt a gondolatmenetet követi a rajz is. Itt is érvényesülnek a színek. A tűz képét jelző körök pirosak (a lángok, a forradalom színe), a zsellérek képe fekete (sorsuk sötét, a festő is sötét színnel festené őket), a gróftól ábrázoló körök valamilyen egyéb színűek.

Ady Endre: A grófi szérűn

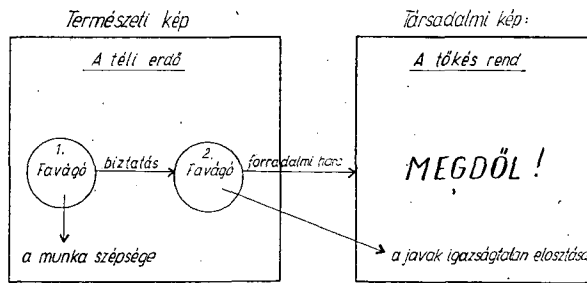
3. ábra

A körök nem egymás mellé kerülnek, ugyanis a tűz magasra csapó lángjaival indul a vers, s valósággal a mélybe zuhanunk a zsellérsors nyomorának megláttatásával. Utána ismét visszatérünk a tűzhez, a kalászos dala hangzik itt el. A képhez most fontos társadalmi mondanivaló járul, a költő az égő gabonával mondatja el véleményét a keserű cselédsorsról, az igazságtalan társadalmi rendről. Ezután ismét visszatérünk a zokogó koldus-sereghez. A zsellérek ábrázolásánál azonban mindkét esetben ott van ellentétként a kiváltságos grófi élet felvillanása. A kisebb kör jelzi, hogy ez a bemutatás — ha fontos is — rövidebb az elnyomottak ábrázolásánál.

Itt sor kerülhet formai elemek rögzítésére is. A tűz ábrázolásánál több érzékszervünkre is hat a költő, látunk, hallunk, hőséget érzünk. Mikor pedig a költő újból visszatér a tűz képhez, komoly mondanivalót fűz hozzá.

Az idő múlását is érzékeltethetjük az ábra alatt. Éjfél tájt indul, s reggel felé zárul a képsor.

József Attila: Favágó

4. ábra

A versben a költő fontos politikai mondanivalót fejez ki a természeti képpel. A téli erdő festése mellett van itt egy jelképes társadalmi kép is. Ezt elsősorban a tőke szó kettős értelme teszi lehetővé.

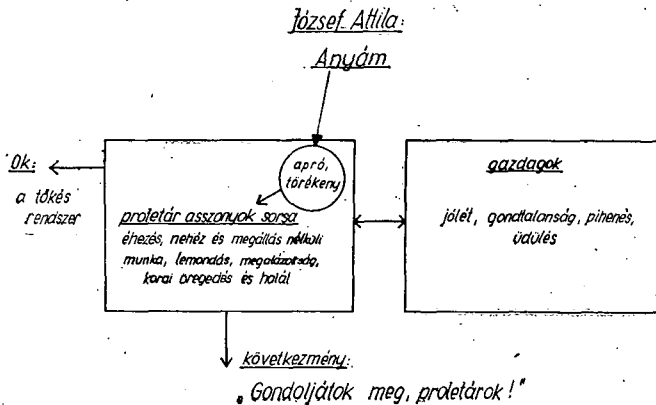
Egymás mellett tüntettem tehát fel a konkrét és a szimbolikus képet. A téli erdőben két favágóval találkozunk. Az elsővel kapcsolatban a munka szépségét, egészséges örömet érezzük, míg a másodiknak az a szerepe, hogy a javak igazságtalan elosztására hívja fel a figyelmet. Az ő szavai már kimutatnak a tájképből. Ezt jelzi a nyíl.

Majd megszólal az első favágó, s biztatja társát a forradalmi harcra. Nem elég méltatlankodni, tenni kell!

S végül a vers befejező sorai a győztes forradalmat sejtetik, tehát a munkásság harca nyomán a tőkés rendszer megdől.

A két négyzet összekapcsolása jelzi, hogy a képek egymástól elválaszthatatlan egységben szerepelnek a költő látásmódjában.

Itt is lehet színekkel dolgozni. Főleg a vízszintes nyilak legyenek a többitől eltérő színűek, valamint a harc eredményét megfogalmazó „megdől” szó, mert logikailag ezek szorosan összetartoznak.

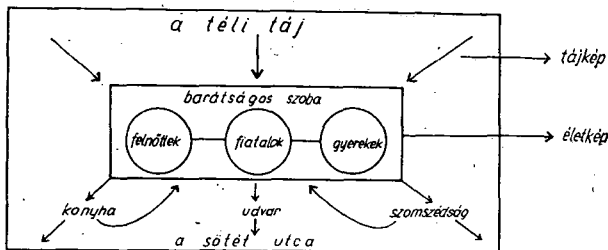
5. ábra

Itt a rajz szerepe az, hogy bemutassa az egyéni sorsból kiinduló típusábrázolást, elhatárolva az egyéni és tipikus vonásokat, valamint felhívja a figyelmet a szegények és gazdagok közötti kiáltó ellentétekre. Két négyszög, köztük ellentétes irányú nyíl, jelzi a két szembenálló osztályt.

A proletárasszonyok sorsát ábrázoló képben (kör jelzéssel) mint egy a sok közül szerepel az anya (a címtől lefelé irányuló nyíl nevezi meg) a maga egyéni vonásaival (apró, törekény), míg az átfogó kép az általános vonások alapján a munkás anyák sorsát rajzolja meg.

Petőfi Sándor:

A téli este

6. ábra

A képből kiemelkedik a bajok okának magyarázata (a tőkés rendszer), valamint az egyetlen lehetséges következmény, a költő forradalomra biztató felszólítása. (Gondoljátok meg, proletárok!).

Ezzel a rajzzal azt akartam szemléltetni, hogy a tájkép keretén belül tulajdonképpen életkép ez a vers, valamint azt, hogyan szűkíti össze a téli este képét a költő egyetlen barátságos

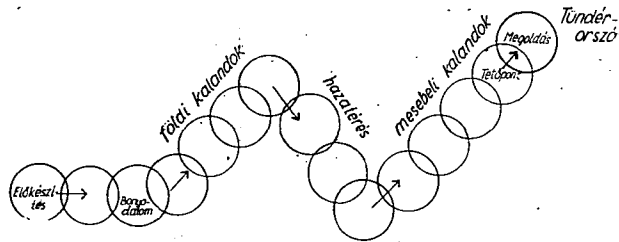
szobára, majd hogyan tágítja ismét a kört a konyha felől, az udvarról, a szomszédságból szűrődő hangok és az utcán felvillanó fény ábrázolásával.

A visszatérő nyilak pedig azt mutatják, hogy tulajdonképpen nem hagyjuk el a szobát, onnan érzékeljük a bentülőkkel együtt a külső hangokat és fényeket.

Elsősorban lírai verseknél alkalmaztam ilyen és hasonló rajzos vázlatokat, de megvalósítható epikai művek elemzésénél is. Itt a körök egyes események jelzései, azok láncszerű összekapcsolása pedig az események láncolatát mutatja.

Petőfi Sándor:

János vitéz

7. ábra

Itt a kiinduló színhely a falu, itt kezdődik az eseménysor, innen távolodik el a hős, s emelkedik bátorságban, hősiességben egyre feljebb, míg eljut a királyi korona felajánlásáig. De visszatér ismét a faluba, hogy újból eltávolodjék, s a mesék magas régiójába emelkedjen egészen Türedország trónjáig. Az eseményeket nem írjuk fel, ez túl hosszadalmas lenne, csak megbeszéljük. Ahány esemény, annyi kör. Szöveges megjegyzésként csak az induló és végső színhely, s a különböző irányú eseménysorokra utalások kerülnek fel a táblára.

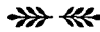
Ezekhez hasonlóan igen sokféle variációban készíthetők el a táblai vázlatok, hiszen csak a bemutatottak is szinte mind más és más megoldást kívánnak. Biztosítják tehát a változatosságot s ezzel érdekességet is. Együttal az összefüggések tökéletesebb megláttatását, a képszerű látásmód fejlesztését is elősegítik.

Kellő gyakorlás után a tanulóknak önálló munkaként is adható, legalábbis a legjobbaknak, s ezzel nagymértékben fejleszthető logikus gondolkodásuk.

Mint minden kísérletről, ennek eredményességéről is csak hosszabb idő után lehet érdemben véleményt mondani, de utat nyithat új megoldási törekvések felé.

Kerényi Józsefné

Szeged, Hámán Kató Általános Iskola

AZ 5. SZÁMÚ MÓDSZERTANI LEVÉL SZELLEMEBEN

Az 1967-ben megjelent 5. számú módszertani levél a 4. osztályból az 5. osztályba való átmenet számos problémáját megvilágította. Sok hasznos módszertani tanáccsal látta el a gyakorló pedagógusokat. Hatása az iskolai életben máris tapasztalható. Mégsem lesz talán felesleges újra felhívni rá a figyelmet. Ilyen céllal e rövid kis írás is a módszertani levélben érintett átmeneti problémák közül a

szóbeli tanulásra való megtanítást és az aktívizáló-tevékenykedtető (vagy munkáltató) módszerek alkalmazását kívánja szóvá tenni.

Úgy vélem, „elégéses alapon” általánosítható, hogy az 5. osztályban még ma is tapasztalunk visszaesést. Ennek egyik oka, hogy a tanulók nehezen tudnak megbírkózni a szóbeli szöveges ismeretekkel. A nehézkes szövegtanulásnak megint csak sok oka van. Itt csupán